

הרב מרדכי גרינברג

חודש שבט — תורה ואכילת פירות

ראשי פרקים

- א. עצרת ופירות האילן
- ב. המן במדבר
- ג. חטא אדם הראשון
- ד. שבט, אדר, ניסן
- ה. פירות ארץ ישראל

א. עצרת ופירות האילן

ארבעה ראשי שנים הן וכו' באחד בשבט ר"ה לאילן, כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו (משנה ראש השנה א, א).

אך שלא כאדם, אין דינם של פירות האילן בראש השנה שלהם, אלא בזמן אחר:

בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון וכו' ובחג נידונין על המים (שם ב).

הגמ' בראש השנה טז ע"א מפרשת:

תניא אמר ר' יהודה משום ר' עקיבא, מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח? מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח, כדי שיתברכו לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת? מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא. אמר הקב"ה, הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן. ומפני מה אמרה תורה נסכו מים? אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג, כדי שיתברכו לכם גשמי שנה וכו'.

והדברים תמוהים, ניחא מה שמביאים עומר משעורים, כדי שיתברכו השדות בשעורים. בסוכות מנסכים מים, כדי שיתברכו גשמי שנה. אך מה הענין להביא שתי הלחם, כדי שיתברכו פירות האילן, הרי הלחם עשוי מחיטה ולא

הרב מרדכי גרינברג

מפירות האילן, ואיך יתברכו פירות האילן ע"י החיטה, והיה מן הראוי יותר להביא מפירות האילן, כשם שמביאים בכורים בעצרת, כדי שיתברכו פירות האילן.

אמנם רש"י הרגיש בזה, וכתב: "ואני שמעתי דר' יהודה לטעמיה, דהא אזלא כמאן דאמר בסנהדרין ע"ב"ב "עץ שאכל אדה"ר, חיטה היה".

ועדיין הדברים טעונים ביאור, שאכן, בעבר הרחוק, היה עץ הדעת חיטה, אך מאז אין החיטה גדלה על עץ, אלא כתבואת השדה, ושוב אינה מין פרי, מדוע א"כ לא יביאו מהפירות כדי שיתברכו פירות האילן, כשם שמביאים שעורים לברך את השעורים ומנסכים מים כדי שיתברכו גשמי שנה.

ב. המן במדבר

שני נושאים שקשורים לאכילה בחדש שבט. נושא אחד הוא המנהג הידוע לאכול פירות בט"ו בשבט, וענין שני בפרשה, שבדרך כלל קוראים בשבת שלפני ט"ו בשבט, היא פרשת בשלה, שיש בה פרשת המן שאכלו ישראל במדבר.

החלק הגלוי שבפרשת המן הוא המסר לדורות בענייני אמונה ובטחון בה'. וכך נאמר בפרשה: "זה הדבר אשר צוה ה', מלא העומר ממנו למשמרת לדורותיכם, למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציאי אתכם מארץ מצרים" (שמות טז, לב). וכתב שם רש"י: "לדורותיכם, בימי ירמיהו, כשהיה ירמיהו מוכיחם, למה אין אתם עוסקים בתורה, והם אומרים, נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה, מהיכן נתפרנס, הוציא להם צנצנת המן, א"ל: "הדור, אתם ראו את דבר ה'" (ירמיהו ב, לא). שמעו לא נאמר אלא ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחים יש לו למקום להכין מזון ליראיו".

וכך גם נראה בפרשת עקב: "ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך, למען הודיעך, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ח, ג).

כוונת המקרא, הן בפ' בשלה, והן בפ' עקב, שיפנים האדם את האמונה, שלא המאמץ הגשמי מצד האדם הוא שיקנה לו את הבטחון הכלכלי, אלא האמונה שהקב"ה פותח את ידו וזן מביצי כינים ועד קרני ראמים, והבטחון בו הוא שיבטיח לאדם את מזונו ופרנסתו. וע"כ אין טעם להשקיע מעבר למתחייב, ואפשר לעסוק בתורה, ולסמוך על מוצא פי ה' שיביא לו את פרנסתו, כשם שהאכילם לחם מן השמים במדבר, והסיר מהם כל הכרח של טרחה ויגיעה. "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ויצא העם ולקטו

דבר יום ביומו", "למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם", זהו פשוטו של מקרא.

אלא שיש בזה דברים עמוקים יותר.

בשפת אמת דברים, עקב (שנת תרמ"ט), מביא בשם האר"י ז"ל, שיש במקרא הזה משמעות נוספת, וכך צריך לומר "לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' – שבלחם". והיינו, שלא הצד החומרי שבלחם הוא המחיה את האדם, אלא הצד הרוחני שבו, שהוא פי ה'.

והדברים מבוארים עפ"י דברי בעל התניא, שער היחוד והאמונה פרק א בשם הבעש"ט, שכתוב אחד אומר "בדבר ה' שמים נעשו" (ותהילים לג, ו), היינו בעבר, וכתוב שני אומר "לעולם ה' דברך נצב בשמים" (ותהילים קיט, פו), ואף בהווה.

ופי' הבעש"ט כי דברך שאמרת יהי רקיע בתוך השמים, תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים וכו' להחיותם, כדכתיב ודבר אלקינו יקום לעולם, ודבריו חיים וקיימים לעד וכו'. כי אילו היו האותיות מסתלקות כרגע ח"ו, וחזרות למקור, היו כל השמים אין ואפס ממש, והיו כלא היו כלל, וכמו קודם מאמר יהי רקיע וכו' וכן בכל הברואים שבכל העולמות עליונים ותחתונים וכו'.

ובתניא שם פרק ג כתב:

אבל אילו נתנה רשות לעין לראות ולהשיג את חיות ורוחניות שבכל נברא, והשופע בו ממוצא פי ה' ורוח פיו, לא היה גשמיות הנברא וחומרו וממשו נראה כלל לענינינו, כי הוא בטל במציאות ממש לגבי החיות והרוחניות שבו. מאחר שמבלעדי הרוחניות היה אין ואפס ממש, כמו קודם ששת ימי בראשית ממש, והרוחניות השופע עליו ממוצא פי ה' ורוח פיו, הוא לבדו המוציא תמיד מאפס ואין ליש ומהוה אותו וכו'.

ע"פ הדברים הללו, ניתן להבין את דברי הרמב"ן ורבינו בחיי על עניינו של המן.

בכמה מקומות מדבר הרמב"ן על כך, שכל דבר בעולמנו התחתון יש לו שרש בעליונים, וכשהדבר העליון משתלשל ויורד לעולמנו, הרי הוא מתגשם ומתלבש בלבושים חמריים. כך למשל, כתב הרמב"ן בראשית ג, כב: "דע והאמן כי גן עדן בארץ וכו', והדברים הנקראים עץ החיים ועץ הדעת, למעלה, סודם נעלה ונשגב. והאדם חטא בפרי עץ הדעת תחתון ועליון – במעשה ובמחשבה וכו', אבל כל אלה דברים כפולים, הגלוי והחתום בהם אמת".

הרב מרדכי גרינברג

וכן כתב הרמב"ן בויקרא יח, כה: "אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית ("בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ") והנזכרת בפ' אם בחוקותי (והארץ אזכור), תדע סוד נשגב ונעלם, ותבין מה שאמרו רבותינו, "ביהמ"ק של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה" (תנחומא ויקהל ז).

ועל דרך זו יש להבין את ענינו של המן. כך כתב הרמב"ן שמות טז, ו:

ודע כי יש במן ענין גדול, רמזוהו רבותינו במס' יומא עה ע"ב, "לחם אבירים אכל איש" (תהילים עח, כה), לחם שמלאכי השרת אוכלים, דברי ר' עקיבא. אמר לו ר' ישמעאל, טעית, וכי מלאכי השרת אוכלים לחם, והלא כבר נאמר "לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי" (דברים ט, ט). אלא, לחם אבירים — לחם שנבלע באברים, והענין הזה שאמר ר"ע הוא שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה, וכן דרשו "ואתה מחיה את כולם" (נחמיה ט, ו) — מחיה לכלם, ועליו נאמר "ומתוק האור" (קהלת יא, ז), ששיגו בו באור טוב טעם. והמן הוא **מתולדות האור העליון, שנתגשם ברצון בוראו ית'** ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת ניזונים מדבר אחד, ור' ישמעאל תפשו (=הקשה עליו), מפני שקיומם אינו בדבר המתגשם מתולדות האור, שהרי קיומם באור העליון עצמו. ומפני זה היו מוצאים טעם המן מכל מה שרצו, כי הנפש במחשבתה תדבק בעליונים ותמצא מנוח חיים, ותפק רצון מלפניו. ואמרו במכילתא (שמות טו, כה), היום אין אתם מוצאים אותו, אבל אתם מוצאים אותו לעוה"ב.

לדברי הרמב"ן חלקו ר' עקיבא ור' ישמעאל, אם מלאכי השרת ניזונים מהתלבשות של המן בדבר גשמי, או שמלאכי השרת היו ניזונים מהאור העליון עצמו, ומ"מ לדברי שניהם המן שאכלו ישראל במדבר היה הלבוש של הדיבור האלקי, והיא דוגמא חיה **למוצא פי ה'** שבלחם. וע"כ הלחם הזה היה נבלע באברים, שלא היה בו פסולת, וכיוון שלא הצד הגשמי הוא המחיה, אין רבוי האכילה גורמת לשובע, וע"כ אחד המרבה ואחד הממעט, ניזונו כולם במידה שווה. "וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והמעט לא החסיר, איש לפי אכלו לקטו" (שמות טז, יח).

מובן מעתה מה שאמר להם ירמיהו, כאשר התלוננו על הצורך בעבודה לצורך פרנסתם ושע"כ אינם יכולים לעסוק בתורה. הוציא להם צנצנת המן ואמר להם, "הדור אתם **ראו את דבר ה'**", שבראית המן ובהתבוננות בעניינו, רואים את דבר ה', את **מוצא פי ה'** שבלחם, ומבינים "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם".

וכך נאמר בשמות טז, ו-ז: "ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים" – ע"י השלו. "ובקר וראיתם את כבוד ה'", שע"י המן תראו את כבודו.

ג. חטא אדם הראשון

חטאו של אדם הראשון – מן הנושאים המופלאים שבמקרא. מה היה המניע, מה היה החטא, ומה היה העונש, כל אלו מן הנסתרות לה' אלקינו, ואין לנו אלא להזדקק לדברי רבותינו הראשונים שהסבירו הדברים גם על דרך הפשט. רבנו נסים, הר"ן, ייחד לענין זה מקום נרחב במאמר הראשון בדרשותיו:

וביום הששי נבראו כל אותם הבעלי חיים שהם שלמי היצירה כנפש החיה והאדם, ולא נתיחד יום אחד לאדם מפני שכל אותן שנתייחדו בהן הימים הוא למעלה נמצאת בהם אי אפשר שתפרד, אבל האדם מפני היותו אפשר, נמשל לבהמות או גרוע מהם כפי מריו, לא נתייחד אליו יום אבל היה המורכב האחרון כדי שיתרחק יותר מהגשמים החסרים ויתקרב אל השלמים שהם הגרמים השמימיים, כדי שיהיה ראוי יותר לקיום ושיהיו החיים דבקים בו. ולזה גם כן הושם בגן עדן אשר הוא מבחר המקומות באויר ומזג נאות אל המין האנושי, יותר מכל מה שאפשר שימצא, מצורף אל זה גם כן שמפני שכוון באדם שלא יתעסק כי אם במושכלות, מפני היות המפורסמות סיבת מותו, הניחו במקום יקח ממנו מזונו בלי עמל ויגיעה, וכל זה לא היה מספיק לו לתת לו חיים נצחיים מפני מזגו והרכבתו, כי מפניהם ראוי שיפסד, אבל מצד תגבורת הנפש וכוחה יותר לגוף קיום והעמדה, כאשר נתקיימו משה ואליהו בלא אכילה ושתיה ארבעים יום.

וזהו אצלי פירוש כי ביום אכלך ממנו מות תמות, כי זה המאמר איננו עונש על המרי, כי לא היה כן איננו ראוי שיקולל בחטאו עוד, אבל יענש בעונש הנגזר עליו אם יעבור על המצווה, והוא שיהיה בן מות לא דבר אחר, ומדוע יקלל עוד מעשה ידיו ושתהיה האדמה ארורה בעבורו. אבל סדר העניין כמו שפירשנו כי כל שלימות מזגו והיותו שוכן במבחר המקומות לא יספיק כל זה להיותו חי לעולם אם לא מצד תגבורת הנפש וכוחה. וידוע שהנפש תגבר כפי מה שירבה האדם להשתמש במושכלותיו וימעט מהביט במפורסמות. וידוע שזה העץ איזה שיהיה היה מטבעו להעיר באדם תאוה ולהמשיכו אל המפורסמות, כמו שאמרו רז"ל: חטה היתה שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא

הרב מרדכי גרינברג

עד שטועם טעם דגן, ומפני זה אמר לו ה' יתברך ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי הנני מודיעך כי ביום אכלך ממנו תהיה בן מות, כי יתחזקו כוחות הגוף ותחלש נפשך ואתה מצד גופך אינך ראוי לחיים. הנה אם כן בזה הפסוק באה אליו האזהרה וטעמה, לא ענשה כלל. והאשה לא ירדה לסוד הענין וטעמו ואפשר שהאדם גם כן לא הבינו, ומפני זה לקחה הדברים כפשטן שיהיה טבע העץ ההוא משחית הגוף בטבעו. וזהו אומרו ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וגו', האריך הכתוב בזה להודיענו טעות האשה מה היה, כי לפי מחשבתה בדברי השם יתברך שטבע העץ להשחית הגוף מצד מזג הגוף, ראתה שזה אי אפשר, כי כבר כתבו החכמים כלם שהוא מן הנמנע שהסמים הממיתים יהיה ריחם וטעמם וקורבתם נאות לגוף, וכל מה שימצא שיהיה ערב בטעמו נאות בריחו אי אפשר שיהיה מכלל סמי המות, ומפני זה בראות האשה הפרי ההוא בתכונותיו וריחו ותוארו שהוא מתייחס אל הגוף ואל המזג האנושי, שפטה בסברתה שאי אפשר שיהיה זה ממית ולא מקצר החיים.

לדעת הר"ן, כשהקב"ה אמר להם לא לאכול מפרי העץ, רמז להם שעיקר קיומו של האדם אינו בהשענות על הצד החמרי, אלא דווקא בהתבססות על הרוח, ואילו חוה היתה סבורה שיש בעץ דבר מזיק, ומשום כך נאסר עליהם העץ באכילה, וכשראתה שהעץ טוב למאכל, נחמד למראה ותאווה לעינים, הבינה שהעץ דווקא מסוגל לחזק כוחותיו הגופניים של האדם, שכן הדברים המזיקים בטבעם, אין מראיהם וטעמם נאותים. ובזה נתנה ערך עליון לצד החמרי שבמאכל, היפך מה שאמר הכתוב, שלא על הלחם לבדו יחיה האדם, אלא על מוצא פי ה' שבו, בסגולתו הרוחנית. וע"כ נאמר להם "ביום אכלך ממנו מות תמות", ואין הכוונה שזה יהיה עונשם, שהעונש נאמר אח"כ "בזעת אפיך תאכל לחם", "וקוץ ודרדר תצמיח לך" וכו'. אלא שהמיתה היא תוצאה ישירה של המעשה, שכאשר הענין הרוחני מחיה את האדם, הוא אינו כפוף למגבלות הזמן, ויכול לחיות חיי נצח, אך כאשר הענין החמרי הוא הדומיננטי בחיי האדם, הרי החומר הוא מוגבל, וממילא חיי האדם אף הם מוגבלים, וע"כ "ביום אכלך ממנו מות תמות".

מאז שנתנו אדם וחווה ערך עליון ליסוד החמרי, התחזק החלק הגופני שבהם, התערב עם הנשמה, ושוב אין האדם נוטה באופן טבעי לצד הטוב, כפי שהיה לפני החטא.

על חזון ימות המשיח נאמר בתורה "ומל ה' אלקיך את לבבך" (דברים ל, ו), וכתב על כך הרמב"ן:

אבל לימות המשיח תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה הלב למה שאינו ראוי ולא יחמוד ולא יתאוה, וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדה"ר, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות, ולא היה ברצונו דבר והפכו, כמו שפירשתי בסדר בראשית (ב, ט). וזהו שאמר הכתוב בירמיהו (לא, ל): "הנה ימים באים נאום ה', וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה, ולא כברית אשר כרתי את אבותם וגו', כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם. נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה", וזהו ביטול יצה"ר ועשיית הלב בטבעו מעשה הראוי וכו'.

ובבראשית ב, ט כתב הרמב"ן:

והיפה בעיני כי האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדה, כאשר יעשו השמים והארץ וכל צבאם, פועלי אמת שפעולתם אמת, ולא ישנו את תפקידם, ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה, ופרי האילן הזה היה מוליד הרצון והחפץ שיבחרו אוכליו בדבר או בהפכו, לטוב או לרע, ולכן נקרא עץ הדעת טוב ורע, כי הדעת יאמר בלשונו על הרצון.

וכבר הקשו רבים על דברי הרמב"ן כמו למשל הרב יצחק עראמה בעקידת יצחק שער ז, איך יעלה על הדעת שאדם היה עושה רצון ה' בטבע, שהרי כל שלמות האדם היא ביכולת הבחירה החופשית שיש לו. ועוד, הרי סוף סוף חטא האדם בבחירתו.

הרב חיים מוולוז'ין, בספר נפש החיים שער א, פרק ו כתב:

והענין, כי קודם החטא, אם כי ודאי שהיה בעל בחירה גמור, להטות עצמו לכל אשר יחפץ, להיטיב או להיפך ח"ו, כי זה תכלית כלל הבריאה. וגם כי הרי אח"כ חטא, אמנם לא שהיה ענין בחירתו מחמת שכוחות הרע היו כלולים בתוכו, כי הוא היה ישר לגמרי, כלול רק מסדרי כוחות הקדושה לבד, וכל ענייניו היו כולם ישרים וקדושים ומזוככים, טוב גמור, בלי שום עירוב ונטיה לצד ההיפך כלל, וכוחות הרע היו עומדים לצד וענין בפני עצמם, חוץ ממנו, והיה בעל בחירה להכנס אל כוחות הרע ח"ו, כמו שאדם בעל בחירה להכנס אל תוך האש. לכן כשרצה הס"א להחטיא, הוצרך הנחש לבוא מבחוץ לפתות, לא כמו שהוא עתה, שהיצר המפתה את האדם הוא בתוך האדם עצמו, ומתדמה לאדם שהוא עצמו הוא הרוצה ונמשך לעשות העוון, לא שאחר חוץ ממנו מפתהו.

הרב מרדכי גרינברג

הרב אליהו דסלר, מכתב מאליהו חלק ב עמ' 138 ביאר את דבריו. כיום לאחר החטא, נשמעים לנו דברי היצה"ר בגוף ראשון, "אני רוצה", "אני מתאוה", והיצר הטוב תובע מאתנו בלשון נוכח, "אתה מחויב", "אסור לך". האדם מזדהה היום עם תאות יצרו, לעומת האדם שלפני החטא. "אשר עשה אלוקים את האדם ישר" (קהלת ז, כט). וע"כ היה עושה את הטוב בטבעו, והחטא בא כתוצאה מפתוי חצוני, וע"כ בא הנחש מבחוץ ופתה אותם. אין זה אומר שלא היתה לו בחירה חופשית, אלא שבחירתו היתה לפעול נגד האמת שהיתה ידועה לו. כשם שהיום אדם הוא בעל בחירה להכניס ידו לאש, אם ירצה, אלא שבדרך כלל הוא מנוע מלעשות זאת, משום שתוצאות המעשה כ"כ ברורות לו, שכאילו אין באפשרותו להכניס ידו לאש. ומאז, כותב הנפש החיים, נתערבו כוחות הרע בתוכו ממש, וכן בהעולמות, וזהו עץ הדעת טוב ורע, שנתערבו בתוכו ובהעולמות הטוב והרע ביחד, זה בתוך זה ממש, כי דעת פי' התחברות כידוע.

זהו שכתב רש"י בבראשית ב, כה: "לא ניתן בו יצה"ר עד אוכלו מן העץ ונכנס בו יצה"ר". וכן כתב רש"י בישעיהו ה, ב: "ויסקלהו — מיצה"ר, עד שאכל מן העץ ונכנס בו יצה"ר".

מעתה ניתן להבין ביתר עומק דברי חז"ל שאמרו שהנחש בא על חוה והטיל בה זוהמא (שבת קמו ע"א), שמכאן ואילך הזוהמא היא חלק מן האדם.

למעשה זה היתה השפעה מכרעת בתולדות האנושות, "כי משרש נחש יצא צפע" (ישעיהו יד, כט), ובשם האר"י אומרים כי עמלק בגימטריה הוא צפע, והיינו, שמשרש חטא הנחש יצא עמלק. וכן נאמר על עשו: "ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה" (בראשית כה, כז), ותרגומו שם "נחשירכן". ופי' בעל התוס' שם, שהיה נחש חקוק על ירכו של עשו, והיינו שעשו מזדהה עם דמות הנחש וע"כ חקקו על ירכו, וממנו יצא זרע עמלק.

המציאות של ההויה כולה, קשורה היא לתוכנו הפנימי של האדם. כשהתערב הרע באדם, התחולל השנוי גם בהויה כולה. אילמלא שחטא אדם, היה ממשיך להיות ניזון מפרי העץ, ולא כפי שניזון כיום מתבואת השדה. החילוק בין פרי העץ לירק השדה הוא בזה, שהפרי מוכן לאכילה, ואין צורך לטרוח רבות בהכנתו, כפי שיש צורך בירק השדה, שהרי מנו חז"ל י"א מלאכות שזקוק אדם להתייגע בפת עד שהוא ראוי לאכילת אדם. אך פרי העץ מוכן לאכילה לאחר הנטיעה. והקב"ה עשה את האדם ישר, באופן שלא יצטרך לעמול בענייני האכילה, וכך נאמר: "הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וכו' ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע, לכם יהיה לאכלה (פרי העץ) ולכל חית הארץ וכו' את כל ירק עשב לאכלה" (בראשית א, כט). "אין הכוונה הכל

לכולם, אלא פרי העץ לאדם ועשב השדה לבע"ח,¹ אך לאחר שחטא נאמר לו "בזיעת אפך תאכל לחם", "וקוץ ודרדר תצמיח לך". הזיעה היא הפסולת היוצאת מן האדם, והיא מעורבת בלחמו, כשם שמעורב בו הטוב והרע. וכך מעורבת האדמה בטוב ורע והיא מצמיחה קוץ ודרדר יחד עם התבואה. וכך ירדה החטה ממדרגתה שבג"ע, וכששמע זאת אדם זלגו עיניו דמעות, ואמר "אני וחמורי נאכל באבוס אחד!" (פסחים ק"ח ע"א).

לעתיד לבא יתוקן הדבר, ואמרו חז"ל "עתידה חטה שתתמר כדקל" (כתובות ק"א ע"ב), "עתידים חיטים להיות גלוסקאות על האילן" (שבת ל ע"ב). אין הכוונה רק שהחיטים יהיו גדולים בנפחם, אלא שכיום הפסולת מעורבת במאכל וצריך טרחה מרובה כדי להכשירו למאכל אדם. לעתיד לבא יתוקן המאכל, ושוב לא יהיה בו פסולת, ויהיה ראוי לאכילה בלא כל אותה יגיעה. אז תחזור החטה להיות פרי האילן, ושוב ידע האדם, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, אלא על מוצא פי ה' שבלחם, ואז לא יזדקק גם לאכילה מרובה, שהרי דבר ה' מחייהו ולא הכמות החמריית.

מעמד הר סיני, מעבר להיותו מעמד נשגב שבו ניתנה תורה לישראל, יש בו ענין נוסף, שהרי אנו אומרים בהגדה של פסח "אילו העמידנו לפני הר סיני, ולא נתן לנו את התורה, דיינו". והתמיהה מזדקרת, מה ענין לעמידה על הר סיני בלא קבלת תורה. אלא שמדברי חז"ל נראה שיש לעמידה זו תוכן מיוחד, שהרי אמרו "ישראל שעמדו רגליהם על הר סיני פסקה זוהמתן" (שבת קמו ע"א). והיינו, אותה זוהמא שהטיל בהם הנחש בשעת החטא. במעמד הר סיני פסקה זוהמא זו ותוקן החטא, ושוב היה הרע מחוץ לאדם, וע"ז דרשו חז"ל "חרות על הלוחות" (שמות לב, טז) – על תקרי חרות אלא חירות" (משנה אבות ו, ב). ואמרו על כך: "חירות ממלאך המות ומן הגלויות" (שמו"ר פרשה מא), ואמרו חז"ל: "הוא היצה"ר, הוא השטן הוא מלאך המוות" (בבא בתרא טז ע"א). וכיוון שחטא האדם הביא את המיתה והכניס בו את יצה"ר, ואף שעבוד גלויות נמשך מחטא זה, כאמור "משרש נחש יצא צפע", זהו עמלק. הרי שבמעמד הר סיני פסקה הזוהמא, ושוב אין יצה"ר בתוך האדם ובטלה המיתה, ונעשינו בני חורין משעבוד מלכויות שראשם עמלק.

וכך הוכנה הדרך למתן תורה, שהרי המלאכים התנגדו למתן תורה בארץ, ואמרו "מה אנוש כי תזכרנו וכו' תנה הודך על השמים" (תהילים ח, ה). והיינו, שיצור אנושי חמרי אינו יכול לקבל תורה רוחנית, והם טעו בדבר זה. ישראל אמנם בגופם מצויים בעולם התחתון, הגשמי, אבל באמת הם "מלאכים

1. הובא בר' צדוק, פרי צדיק, שמות ט"ו בשבט א.

הרב מרדכי גרינברג

גופניים", כהגדרתו של רבינו בחיי (שמות טז, לו), והמון בא להורות ענין זה, שישראל ניזונים מאותו מאכל שמלאכי השרת ניזונים בו, והם בהחלט שייכים למתן תורה "ולא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן" (ילק"ש בשלח רמז רנח).

ועל כן, קדמה פרשת המן למעמד הר סיני, ששם פסקה זוהמתן וחזרו למדרגת אדה"ר לפני החטא, כשינק את החיוניות שלו ממוצא פי ה' ולא מהאכילה הגשמית.

כשחטא ישראל בעגל, חזרו שוב על חטאו של אדה"ר, ולאחר שפסקה זוהמתן, שוב חזרה אליהם, "עלובה כלה שמזנה תחת החופה" (שבת פח ע"א). ועל זה נאמר הקרא "אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם" (תהילים פב, ו) — כך סברתי לאחר מעמד הר סיני, אך לאחר החטא "אכן כאדם תמותון", שוב חזרה המיתה לעולם, כפי שנגזרה בזמנו על אדם.

עצרת, יום מתן תורה, יום בו נעשו בני חורין ממלאך המות ומן היצה"ר, הוא היום שהחזיר את ההויה למדרגתה הראשונה שלפני החטא, אלא שחטא העגל שוב דרדר אותנו למציאות הנפולה שלאחר החטא, וכיוון שהחטה היתה הגורם לכל הנפילה, נצטוינו לקחת אותה ולהקריבה ביום הזה, ותחת אשר אותה החטה היוותה את השאור שבעיסה, היצה"ר המתסיס, הרי ביום זה היא מהוה גורם לברכה, ועל ידי קרבן זה של שתי הלחם מחטה, יתברכו שוב כל פירות האילן, תסולק הזוהמא ושוב יחזור האדם להיות ניזון מפירות האילן, ולא מירק השדה.

"הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן" (ראש השנה טז ע"א).

"עץ הדעת חטה היה" (סנהדרין ע ע"ב).

ד. שבט, אדר, ניסן

חדש שבט הוא כנראה החדש שיש בו הסגולה המיוחדת לתיקון האכילה. בספר יצירה מצוינת אות אחת מאותיות הא"ב לכל חדש מחדשי שנה, וכך נאמר שם על חדש שבט, "המליך צדי"ק בלעיטה ושבט בשנה"². לעיטה הוא מושג שלילי בסדר האכילה, "הלעיטני נא מן האדום האדום הזה" (בראשית כה, ל).

2. הובא בר' צדוק, פרי צדיק, שמות ט"ו בשבט.

חודש שבט – תורה ואכילת פירות

אמר עשו ליעקב. זוהי אכילה של תאווה, שאיננה ראויה, אדם זקוק לאכילה לקיומו ולהמשך תפקודו, אך אל לו להפוך את האכילה למטרה עצמית של נהנתנות גסה.

האריך בדבר המהר"ל בדרשתו לשבת שובה, כשהוא מפרש באריכות את דברי הגמ', בדבר התינוק המונח במעי אמו כשפיו סתום וטבורו פתוח וכו', ומלמדים אותו כל התורה (נדה ל ע"ב). וביאור שם המהר"ל לשיטתו, שתינוק זה הוא הסמל לדמות האדם האידיאלי. ובענין זה שפיו סתום וטבורו פתוח כתב:

שזה מורה שלא ירדוף אחר התאווה, רק יהיה אכילתו כדי לקיים הגוף בלבד, לא דבר שנהנה בו חכו, כי זה רדיפה אחר התאווה המוציאה את האדם מן העולם. ומאחר שפיו סתום אין לו תאוות אכילה, כי חיד אוכל יטעם, ואין אכילה הנכנסת דרך הטבור שלו, רק לקיום שלו, ולא תאוה.

וכ"כ הרמב"ם בשמונה פרקים פרק ה, שהואיל ואינו שם לב לטיבו של המאכל, ונגרר אחר תאוותו לאכול דברים המהנים אך אינם מועילים, ופעמים אף מזיקים לבריאותו, "זה והבהמה אצלי שווים".

ובזה הסביר ר' צדוק הכהן מלובלין פרי צדיק, שמות ט"ו בשבט, דברי ספר יצירה "המליך צדי"ק בלעיטה ושבט בשנה".

כידוע שתחילת הסתת הנחש היה באכילה, ואח"כ הטיל בה זוהמא, ואיתא בספרי (פ' עקב עה"פ ואכלת ושבעת), שאין אדם מורד בקב"ה אלא מתוך שביעה, וכמש"נ ואכלת ושבעת השמר לכם פן וגו', פן תאכל ושבעת וגו', ורך לבבך ושכחת וגו'.

והמכות שהיו נגוף למצרים ורפוא לישראל (כמש"נ כ"פ) וסדר המכות מתתא לעילא, והיה מכת ארבה כנגד בינא ליבא, וכתוב במכת ארבה "למען תספר באזני בנך וגו'" (שמות י, ב), וכתוב ביואל ג"כ "לבניכם ספרו" וגו' (ויאל א, ג), מרמז שנתקנו ישראל בפנימיות הלב לדורות. וכך נאמר ביואל "ואת הצפוני ארחיק מעליכם" (ויאל ב, כ), דקאי לפשוטו על הארבה. ובגמ' (סוכה נב ע"א) צפוני זה יצה"ר, שצפון בלבו של אדם, ולזה היה מכת הארבה בחדש שבט, שיתוקן פנימיות הלב מתאוות גשמיות, וזה מרמז המליך אות צ' בלעיטה, שהצדיק מתקן בראשית עבודתו תאוות האכילה, כמ"ש "צדיק אוכל לשובע נפשו" (משלי יג, כה), רק להחיות נפשו בלא שום תאוה, וחדש שבט הוא זמן תיקון האכילה מתאוה.

הרב מרדכי גרינברג

שנינו בגמ' בברכות יז ע"א: "רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב, שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות".

כנס"י נתונה במאבק כפול. האחד הוא עם השאור שבעיסה, היצר הרע הפנימי, ועיקר עניינו הוא תאות האכילה, והשני הוא היצה"ר החיצוני, שעבוד מלכויות, שראשיתו בעמלק, שאף הוא מקורו בחטא הנחש, כאמור "משרש נחש יצא צפע", הוא עמלק, הוא עשו, שהיה נחש חקוק על ירכו. ושני היצרים קשורים למתן תורה, שהרי אמרו חז"ל: "בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין" וילק"ש עקב רמז תתע).

וע"כ אמרו חז"ל "חרות על הלוחות — אל תקרי חרות אל חירות" ועירובין נד ע"א, חירות ממלאך המות וחירות משעבוד מלכויות, וע"כ קדמה פרשת המן — היא תיקון ענין האכילה, ופ' עמלק — שעבוד מלכויות, שבפרשת בשלח, לפ' יתרו שהוא מתן תורה.

וכך קדמו החדשים שבט ואדר לניסן, תיקון השאור הפנימי, הוא ענין תאות האכילה מתוקן בחדש שבט, כאמור, ואילו מחיית עמלק נעשה בחדש אדר. ושניהם מפנים הדרך לגאולת ניסן, המגיעה לשיאה בחדש סיון, מעמד הר סיני. וכך המשיך לבאר ר' צדוק שם:

וחדש שבט תיקון האכילה מתאוה (ובו היתה מכת הארבה שענינו אכילה) ואח"כ בחדש אדר מכת חשך כנגד חכמה מוחא, ואז הוא מחיית עמלק ומרמז כנגד בן יוסף, שאין עמלק נופל אלא ביד בניה של רחל. ושבט הוא ההכנה למחיית עמלק, ואמרנו שלכך המצווה בפורים לעשות סעודה ולשתות, כי כבר נתקן ענין האכילה, ונמחה זכר עמלק ע"י צדיק האוכל לשובע נפשו, ומסמך גאולה לגאולה, היינו, גאולת מחיית עמלק לפסח, וחדש ניסן שמרמז על משיח בן דוד, כתר עליון איהו כתר מלכות, ובמדת כתר עליון נגאלו ישראל ממצרים בניסן, ובו עתידין ליגאל, ובעצרת זמן מתן תורה, שנתקן קלקול אדם הראשון, שהיה חירות מיצה"ר, מקריבין שתי הלחם שיתברכו פירות האילן, דחיטים ג"כ מין אילן, כמאן דאמר עץ הדעת חטה היה, ומרמז שע"י התורה נתקן ונחשב לאילן כמו קודם הקלקול.

וכשם שחדש סיון הוא חדש קבלת התורה שבכתב, כך חדש שבט הוא חדש קבלת תורה שבע"פ. שהרי כך נאמר בתחילת ספר דברים "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש, דבר משה אל בני ישראל וגו' הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר" (דברים א, ג). וכ' הרמב"ן שם: "וזה רמז במצוות שנאמרו כבר, שיחזור אותם לבאר אותם ולחדש בהם דברים, וטעם "הואיל משה", שרצה לבאר להם התורה".

חודש שבט – תורה ואכילת פירות

וביאור זה הוא כל תורה שבע"פ, אך לפני העסק בתורה שבע"פ יש צורך לתקן ענייני האכילה, שהרי אמרו חז"ל, "עד שאדם מתפלל על דברי תורה שיכנסו לתוך מעיו, יתפלל על אכילה ושתייה שלא יכנסו לתוך מעיו" (ילק"ש דברים רמז תתל). וע"כ קשורה תורה שבע"פ שבחדש שבט לענייני אכילה שבחודש זה, "והיינו דעסק חדש זה לתקן מדת צדיק, להיות גבור הכובש את יצרו, ואיתא בזהר הקדוש (ח"א רבא), דלית מלה לתברא יצה"ר אלא אורייתא, והיינו תורה שבע"פ, דכתיב "אור זרוע לצדיק" (תהילים צז, יא), דצדיק שיש לו מלחמת היצה"ר זוכה לאור כי טוב, ועי"ז כובש את יצרו", וכך משולבים בחדש זה ענייני אכילה וענייני תורה שבע"פ.

ה. פירות ארץ ישראל

"וישבת המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא ירד עוד לבני ישראל מן, ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא" (יהושע ה, יב), גם צנצנת המן נגנזה ע"י המלך יאשיהו. אך שארית פליטה נשארה לכנס"י מן הסגולה המיוחדת שהיתה במן שבמדבר, ואלו פירות ארץ ישראל. אותו מוצא פי ה' שבלחם, שהיה ניכר כ"כ במן, מתגלה בקדושת הפירות שבארץ ישראל. כתב השפת אמת, דברים (שנת תרמ"ח):

וחז"ל אמרו (ברכות מח ע"ב) משה רבנו ע"ה תיקן ברכת הזן ויהושע תיקן על הארץ וכו', פי' כי המן היה מאכל מן השמים ממש, והוא השפע בשרשו, וארץ ישראל היה דביקות שפע שלמטה. דביקות לחם מן הארץ בלחם מן השמים, והיא מדרגה שלמטה מן המן.

ובמקום אחר כתב השפת אמת, דברים (שנת תרנ"ח):

והענין מה שעיקר ברכת המזון תלויה בארץ, דכתוב "ארורה האדמה", ולכן אין ארור מדבק בברוך, ואי אפשר לברך עד שיצא המזון מכלל ארור לברוך, ובכניסת בני ישראל לארץ ישראל הוציא הארץ מכלל ארור, ולכן כתיב "מביאך אל ארץ טובה וכו' אשר לא במסכנות תאכל בה לחם" (דברים ח, ט), שעד עתה היה הארץ במוסכנותא, עד שביררו בני ישראל טוב מרע, היפך ממה שכתוב "בעצבון תאכלנה" (בראשית ג, יז), ומקודם היה ארץ תחת כנעני הארור, וכשנעשית נחלה לבני ישראל נתבררה, ואז יכול לחול ברכת ה'. ולכן מקודם לא היה מצות ברכת המזון רק על המן, שהוא לחם מן השמים, ואח"כ נתקן ונברר גם לחם מן הארץ.

הרב מרדכי גרינברג

ובענין ברכה מעין שלש, כתב הטור או"ח סימן רח:

וי"א ונאכל מפריה ונשבע מטובה", ואין לאמרו, שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה, אלא לקיים מצוות התלויות בה, ע"כ. ובהלכות גדולות ישנו, ואדוני אבי הראש ז"ל לא היה אומרו.

וכ' ע"ז הבית חדש:

תימה, הלא קדושת הארץ הנשפעת בה, מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ, כי על כן הזהיר ואמר בסוף פרשת מסעי "ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה, כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל" (במדבר לה, לד). ואמר אם תטמא אל הארץ נמשכת הטומאה גם בפירותיה היונקים ממנה וכבר נסתלקה השכינה מקרב הארץ אשר אני שוכן בתוכה ממש בגוף הארץ נסתלקה מפני הטומאה שטימאתם אותה ונמשך מזה כי גם אנכי מסלק שכינתי מתוך בני ישראל כי עד עתה היכל ה' היכל ה' המה היו בני ישראל לפי שהשכינה היתה שורה בקרבם ממש ועתה באכלם מפירות היונקים מטומאת הארץ נסתלקה השכינה כי כשהטומאה נכנסת עם אכילת הפירות בתוך בני ישראל יוצאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל, וע"כ ניחא שאנו מכניסין בברכה זו, ונאכל מפריה ונשבע מטובה, כי באכילת פירותיה אנו ניוזנים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה.

ואף שיהודים רבים נמצאים בגלות, ואף שם נוהגים לאכול מפירות האילן בשבת, מ"מ אין זה אלא מהמשך קדושת של ארץ ישראל, וכמ"ש בזה"ק (ח"ב צב, א) "ולעתיד יוקדש ארץ ישראל בקדושת ירושלים, וקדושת ארץ ישראל תתפשט בכל העולם, כמ"ש עתידה ירושלים להיות בארץ ישראל, וארץ ישראל ככל העולם כולו" (ריש פסיקתא רבתי). ר' צדוק, פרי צדיק שמות לט"ו בשבת דימה זאת:

כמו תחילת הבריאה שנברא להיות עיקר שכינה בתחתונים, והיינו להיות כל העולם ארץ ישראל ומשכן לשכינה, רק לאחר הקלקול שיש פסולת מאדם הראשון וכו' כשיתוקן הפגם יהיה כל העולם בארץ ישראל וכו'. ואז זמן (חדש שבט) לזכות לקדושת הארץ, שיהיה האכילה מתמצית קדושת ארץ ישראל, וכמו לעתיד שתתפשט קדושת ארץ ישראל בכל העולם וכו', וע"כ נוהגין לאכול מפירות האילן בט"ו בשבת.

חודש שבט — תורה ואכילת פירות

כך הסביר גם הראי"ה קוק, אורות הקדש, חלק ג עמ' רצה:

המאכל של ארץ ישראל מקדש בפנימיותו, ואינו מגשם אלא בחיצוניותו, אבל ממאכלי חו"ל צריכים להזהר, ולפי רוב הצפיה לארץ ישראל מתעלה המאכל שבחוץ לארץ גם כן. וזה סוד הזכרת ירושלים בעל נהרות בבל, או בשיר המעלות שובה בכל סעודה. צפית ארץ ישראל הבאה תכף למזון, מעדנת את המאכל שבחוץ לארץ, ועושה אותו קרוב לעילוי של ארץ ישראל.